

Marufuku ya silaha za nyuklia

Mnamo 2017, baada ya mwongo mmoja wa utetezi ulioongozwa na shirika la Kampeni ya Kimataifa ya Kukomesha Silaha za Nyuklia (ICAN) na washirika wake, mataifa 122 yalipitisha kauli ya kuidhinisha mkataba wa kihistoria wa kupiga marufuku silaha mbaya zaidi ulimwenguni, Mkataba Kupiga Marufuku Silaha za Nyuklia (TPNW), ambao ulianza kutekelezwa 2021.

Kabla ya mkataba huo kuidhinishwa, silaha za nyuklia ndizo zana pekee ambazo hazikuwa chini ya marufuku pana ulimwenguni ya silaha za kusababisha maangamizi makubwa. Mkataba huo mpya ulijaza pengo kubwa katika sheria ya kimataifa.

Chimbuko la mkataba ni wasiwasi mkubwa kutokana na tisho la hatari inayozidi kuongezeka ya silaha za nyuklia kwa maisha ya binadamu, mazingira, ustawi wa jamii na uchumi, uchumi wa kimataifa na afya na maslahi ya vizazi vilivyopo na vijavyo.

Haukuwa tu mkataba wa kwanza wa kimataifa kupiga marufuku silaha za nyuklia lakini ni wa kwanza kutoa mifumo ya kuthibitisha kumalizwa kwa silaha za nyuklia na kuwasaidia waathiriwa wa matumizi na majaribio yake.

Ingawa kufikia sasa hakuna taifa lolote lenye silaha za nyuklia ambalo limeyaridhia makubaliano ya TPNW, mkataba huo unabaki kuwa ala ya msingi ya kuimarisha mwiko wa kimataifa kuhusu utumiaji wa silaha za nyuklia na kusukuma hatua zilizopitiliza muda mrefu za kupunguza na hatimaye kumaliza silaha hizo.

Historia imethibitisha kuwa kupiga marufuku aina fulani za silaha hufanikisha hatua za kuzikomesha zana hizo. Silaha zilizopigwa marufuku zinazidi kuonekana kuwa haramu na hivyo basi kupoteza hadhi yake ya kisiasa na pia rasilmali za kuzitengeneza.

Kadiri mataifa zaidi yanavyojiunga na TPNW muda unavyoendelea, ndivyo kanuni na matakwa yake zitaimarika, na kuzidisha shinikizo kwa mataifa yenye silaha za nyuklia kukubali kanuni zake. Kufikia sasa, zaidi ya nusu ya mataifa ya ulimwenguni yamejiunga na mkataba huo.

Mkataba wa TPNW unatoa fursa yenye nguvu kwa ulimwengu kuchagua njia mbadala ya kuepuka kubaki ukitawaliwa na vitisho vya maangamizi makubwa ya nyuklia. Unatoa nafasi ya kuendelea mbele wakati ambapo tumefikia upeo wa hali ya wasiwasi mkubwa unaotia hofu.

Kanuni kuu za TPNW

Makatazo

Mkataba wa TPNW unayakataza mataifa kutohubutu kamwe kustawisha, kufanya majaribio, kutengeneza, kupata, kuhifadhi, kuhamisha, kutumia au kutisha kutumia silaha za nyuklia. Ni marufuku pia kwa mataifa kuhifadhi taifa jingine silaha za nyuklia katika himaya yake, au kusaidia au kuhimiza wengine kuhusika na mambo yaliyokatazwa na mkataba huu.

Mfumo wa kumaliza silaha za nyuklia

Mkataba umeweka mfumo wa kisheria uwezao kuthibitishwa na uliobadilika wa kumaliza miradi ya silaha za nyuklia na vifaa au nyenzo husika. Taifa lenye silaha za nyuklia ambalo linajiunga na mkataba halina budi kuondoa silaha zake za nyuklia zisitumike kamwe na ziharibiwe kuambatana na mpango uliokubaliwa, chini ya muda uliowekwa na ndani ya muda wa miaka 10. Taifa pia linaweza kwanza kuharibu silaha zake za nyuklia kabla ya kujiunga na mkataba na kuhakikisha hatua hiyo inathibitishwa na mamlaka teule ya kimataifa.

Kuwasaidia waathiriwa na urekebishaji wa mazingira

Mkataba unayataka mataifa kuwasaidia waathiriwa wa utumiaji na majaribio ya silaha za nyuklia. Misaada hiyo ni pamoja na huduma za matibabu, kuwawezesha kuishi maisha ya kawaida na misaada ya kisaikolojia. Ni lazima pia yachukue hatua za kurekebisha maeneo yaliyochafuliwa kwa nururishi kutoka kwa milipuko ya nyuklia. Utekelezwaji wa kufaa na utakaoleta matokeo yanayotarajiwa wa kanuni hizi utategemea ushirikiano wa kimataifa.

Kutegemea na kujenga juu ya msingi wa mikataba mingine

Mkataba wa TPNW unatilia mkazo mikataba ya awali kuhusiana na silaha za nyuklia, ikiwa ni pamoja na Mkataba wa Kuzuia Ueneaji wa Silaha za Nyuklia wa 1968, ambao ulilenga kupunguza idadi ya mataifa yenye silaha za nyuklia na kuendeleza shabaha ya upunguzaji wa silaha hizo.

Kama ilivyothibitishwa na Mahakama ya Kimataifa mnamo 1996, mataifa yana jukumu la kisheria “kufuatilia kwa nia njema na kuhitimisha mashauriano kwa lengo la kupunguza silaha za nyuklia”. Kukwama kwa jukumu hili kulishawishi pakubwa mashauriano ya TPNW.

Mikataba mingine ya kukamilishana ni pamoja na Mkataba wa Kupiga Marufuku Majaribio ya Silaha za Nyuklia wa 1996 na mikataba ya kanda ya kutenga maeneo yasiyo na silaha za nyuklia katika Amerika Kusini na Caribbean, Kusini mwa Pacific, Afrika, kusini mashariki mwa Esia na Esia ya Kati.

Msingi wa TPNW ni Sheria ya Kimataifa ya Ubinadamu, ambayo imeweka mipaka ya mbinu na jinsi ya kuendeleza vita. Ni lazima makundi yanayopigana yajizuie kutumia silaha zisoweza kubagua kati ya raia na wapiganaji, ama silaha zinazosababisha majeraha yaliyopita kiasi ama mateso yasiyofaa.

Silaha zilizopigwa marufuku

Silaha za kutumia
bakteria haribifu –
zilipigwa marufuku 1972

Mkusanyiko wa mizinga
na makombora –
ulipigwa marufuku 2008

Silaha za kemikali –
zilipigwa marufuku 1993

Silaha za nyuklia –
zilipigwa marufuku 2017

Mabomu ya kutegwa
ardhini – yalipigwa
marufuku 1997

Mkutano wa mataifa yaliyotia sahihi mkataba wa TPNW uliofanyika New York mnamo 2025. Picha na: ICAN

Kushirikisha mataifa zaidi katika TPNW

Taifa lolote linaweza kujiunga na TPNW wakati wowote. Nchi ambazo kwa sasa zinajikokota huenda zikabadili msimamo wake kwani idadi ya wanachama inazidi kuongezeka, nayo matakwa ya raia wao yanazidi kuelezwa kwa sauti ya juu zaidi.

Hali imekuwa ni hiyo hiyo kwa mikataba mingine ya awali. Kwa mfano, Ufaransa na Uchina zilipinga Mkataba wa Kuzuia Ueneaji wa Silaha za Nyuklia ulipoanza kutekelezwa lakini zikalazimika kuuridhia miongo kadhaa baadaye.

Ulimwengu unabadilika kasi na viongozi wa sasa hawatabaki mamlakani daima. Huenda serikali zijazo zikakubali manufaa ya mkataba huo ambao serikali za sasa zinakataa.

Mataifa ambayo yameridhia TPNW yanahitaji kuhimiza wengine kuungana nao kwa lengo la kufikia ufuasi wa wote duniani.

Kwa kuridhia mkataba huo, mataifa yanawasilisha ujumbe wa wazi kwamba silaha za nyuklia haziwezi kukubalika na ni lazima zikomeshwe. Wakati huu ambapo pana ongezeko la hatari za silaha za nyuklia, mkataba wa TPNW unatoa matumaini makubwa ya kumaliza silaha hizo mbaya zaidi.

“Tunafaa sasa kutwaa nafasi za kipekee zilizoletwa na mkataba huu na kukomesha enzi ya silaha za nyuklia.”

– Shirika la Kimataifa la Msalaba Mwekundu, 2020

Waliopunguza silaha: Afrika Kusini na Kazakhstan

Watetezi wawili wakuu wa TPNW, Afrika Kusini na Kazakhstan, wamethibitisha kwa vitendo vyao vya awali kuwa inawezekana kupunguza silaha za nyuklia.

Kazakhstan ilipojinyakulia uhuru mnamo 1991 kufuatia kuvunjika kwa Jamhuri ya Muungano wa Kisoshalisti ya Urusi, silaha za nyuklia zaidi ya 1,400 zilibaki ndani ya mipaka yake. Iliamua kuziondoa zote, ikitambua kwamba njia bora ya kuupata usalama wake ilikuwa ni kuondoa silaha hizo zote.

Afrika Kusini ilifikia uamuzi sawa baada ya enzi ya ubaguzi wa rangi kufika kikomo mapema miaka ya 1990. Kwa hiari yake, nchi hiyo ilibomoa maghala yote ya mabomu ya nyuklia – kitendo kilichothibitishwa baadaye na Wakala wa Kimataifa wa Nishati ya Nyuklia (IAEA).

Viongozi wa mataifa hayo mawili wametangaza kuwa wanajivunia pakubwa mchango wao katika kuhakikisha ulimwengu unamaliza silaha zote za nyuklia. Wanawahimiza wengine kuwaiga.

Makasha ya mabomu ya nyuklia ya Afrika Kusini.

“Ilikuwa ni hatua ya kipekee kuanza kuutekeleza Mkataba wa Kupiga Marufuku Silaha za Nyuklia mnamo Januari, 2021, na hatimaye kuelekea kumalizwa kabisa kwa silaha za nyuklia.”

– António Guterres, Katibu Mkuu wa Umoja wa Mataifa, 2021

Sherehe ya maafisa wa ngazi za juu ya kutia sahihi mkataba wa TPNW mnamo 2017.
Picha na: Umoja wa Mataifa UN Photo